

Миодраг С. ЈОКСИМОВИЋ

ДОПРИНОС НАРОДНЕ ВОЈСКЕ ВАСОЈЕВИЋА У ШИРЕЊУ ИСТОЧНЕ ГРАНИЦЕ ЦРНЕ ГОРЕ

Област Васојевића претежно захвата источни дио данашњег простора Црне Горе. Налазећи се у средишту српских земаља Васојевићи су у прошлости били важна спона између двије српске државе - Рашке и Зете, касније Србије и Црне Горе. Такав положај Васојевића одређивао им је геополитички и стратешки значај.

Будући да је ова област захватала знатан дио Старе Рашке, она је као таква представљала озбиљну сметњу турским плановима за очување доминације над овим простором. Због те своје војне и политичке важности, била је мета сталних турских напада, посебно од половине XIX вијека. У том периоду Турци су настојали да продру кроз ту "капију" у дубину Црне Горе. Одупирући се најезди, борбено селаштво области Васојевића, бранећи своја огњишта и племенске самоуправне установе, бранило је и црногорска Брда и саму Стару Црну Гору.

Својим геополитичким и стратегијским положајем Васојевићи су, дакле, били велики штит и сигуран ослонац Црној Гори са њене источне стране. Они су од "рога" сјеверне Албаније до Горњег Бихора држали најзначајнији дио Лимске долине и били сигурна брана продору сјеверноалбанских племена, турског низама и башибозука из Албаније, Косова и Метохије и Новопазарског санџака у своју етничку зону. Да се том снажном исламском продору сјеверноалбанског и турског елемента није одлучно супротставило борбено васојевићко племе са осталим старосједелачким заједницама, Шекулара и Велике, сасвим је сигурно да би се брзо промијенила етничка карта не само овога племена већ и доброг дијела Црне Горе.

Имајући то у виду црногорске владике, посебно књаз Данило I Петровић Његош, веома су добро знали да цијене значај Васојевића. Јер, овај простор се уклапао у њихове националноослободилачке планове усмјерене ка Старој Србији.

Када је половином XIX вијека у Црној Гори свјетовна власт замијенила духовну, слично се догодило и у племену Васојевића. Са политичке сцене отишао је духовник манастира Ђурђеви Ступови архимандрит Мојсије Зечевић који је, као главна личност, стајао на челу племена пуних тридесет година. То је период који се подудара са владавином Петра I и Петра II Петровића Његоша у Црној Гори. Његова смрт

наступила је исте године (1851) када се "прерано угасио и живот Петра II Петровића Његоша". Власт над племеном Васојевића наслиједио је војвода Миљан Вуков. Ту власт он је вршио са истим ако не и већим ауторитетом од свог претходника.

Ослањајући се на већ израсли васојевићки главарски слој, Миљан Вуков је на великом народном сабору 1853, одржаном код древног немањихког манастира Ђурђевих Ступова, позвао народ Васојевића да сложено и одлучно крене у динамичну борбу за сламање османских феудалних односа на овом простору и присаједини се Црној Гори. Позив је примљен с одушевљењем и "пукао као гром у племену". Цио народ се одметнуо од турске власти и престао да плаћа харач скадарском везиру и дохотке (локалним) агама и беговима.

Чим је сазнао за одметање Васојевића и њихово присаједињење Црној Гори, скадарски везир је њиховим главарима упутио пријетеће поруке, на које су они "договорно и сложено" одговорили да од сада "слушају поруке само књаза Данила и ничије више". Овакав одговор могли су дати људи сигурни у народну војску, која је стајала иза њих као поуздан ослонац у свим њиховим државничким подухватима.

То одметање Васојевића, као и њихово присаједињење Црној Гори, најбоље је својевремено, на једном скупу црногорских главара на Цетињу, окарактерисао стари војвода Милош Кривокапић рекавши: "Војвода Миљан Вуков прислони књазу Данилу и Црној Гори још једну Црну Гору".¹

У међувремену, по узору на црногорску организацију војске и власти, у Васојевићима је био "постављен суд" и именовани племенски капетни и перјаници, а у војсци "књажеви стотинаши". Тада су за прве племенске капетане изабрани: поп Јосиф Поповић, Петар Цемо Делевић, кога је убрзо замијенио капетан Радуле Јоксимовић, војвода Стојан Војводић, сердар Никола Томовић, Шујо Шћепанов Драговић, поп Зарија Протић и Дмитар Чукић.²

Израсла из хајдучије и борбеног сељаштва, народна војска Васојевића, такође, била је организована по узору на црногорску војску, са народним официрима "стотинашима" и другим командним кадром на челу. Од седамдесетих година XIX вијека она ће прерасти у саставе батаљонске и бригадне величине. Таква војска је била не само заштитник свога народа од Турака већ и снага које је постепено размицала своје обласне границе. Као таква, она се крајем 1853. и почетком 1854, на Полици и Љешници (код Берана) и Полимљу (код Андријевице), жестоко супротставила турској војсци и башибозуку, нанијевши им тежак пораз. Тиме сукоби у овој области нијесу престали, већ је то био почетак њиховог динамичног развоја.

¹ Марко Вујачић, *Знамениити црногорски и херцеговачки јунаци*, књ. II, Београд 1952, 134.

² Војвода Гавро Вуковић, *Војвода Миљан Вуковић и Васојевићи 1826-1886*, Цетиње 1932, 15; Др Радослав Вешовић, *Племя Васојевићи*, Сарајево 1935, 323; Марко Цемовић, *Васојевићи - Историјска исцраживања*, друго (исправљено) издање, Београд 1993, 331-332; Миодраг С. Јоксимовић, *Народна војска Васојевића (1858-1918)*, Ступови 1997, 55.

Три мјесеца послјеје славног боја Црногораца на Граховцу 1858, знамените црногорске војводе Миљан Вуков и Новица Церовић су 20. јула 1858. напали Колашин - "легло турских злица".³ До темеља су га срушили а његово становништво поубијали и разагнали на све стране. Чак су у том боју и жене - Васојевке показале задивљујућу храброст приносећи сламу и сијено за паљење турских кула. А Мира, кћерка Марка Пауновића, ради оно што јунаци раде: "Пјева млада, цефердара пали, Турке бије као мушка глава".⁴

Пад Колашина имао је велики значај за Васојевиће и друге околне крајеве, па и Црну Гору. Од тада он неће више представљати значајније турско упориште у овом дијелу Црне Горе, нити препреку слободном кретању Васојевића из Лијеве Ријеке у долину Лима и обратно.

Осим тога, рушење Колашина имало је великог значаја у проширењу црногорске границе на источној страни Црне Горе. На заузимање књаза Данила код великих сила, у јесен 1859, дошла је Међународна комисија и извршила разграничење Црне Горе и Турске. Тим разграничењем обухваћена је и територија Васојевића, тако што је комисија поставила границу сљедећом линијом: Владош (изнад Колашина) - Шишко језеро (на врх Бјеласице), одатле на исток висовима југозападно од Горњих Села (Лубница и Праћевца) на источну страну бучичко-виницке Турије на мјесту званом Почивала (к. 1361), с Почивала на југ до Трепачке ријеке и низводно њоме до у Лим, а одатле узводно Лимом до утока Злоречице у њега, затим ријекама Злоречица и Перућицом до врх Кома.⁵ На овај начин Црна Гора је најдаље искорачила на својој источној страни и најдубље закорачила у област Старе Рашке - српске колијевке.

Нажалост, ова гранична линија располутила је до тада јединствену и компактну територију Васојевића на два дијела: Горње Васојевиће, који су припали слободној Црној Гори и Доње Васојевиће, који су остали у саставу Турске царевине све до 1912. године.

Та вјештачка препрека "подијелила је једну етнички, географско-историјски, природно и друштвено у свему јединствену територију, истовјетну са оном која је ушла у састав црногорске државе".⁶ Ова неправда Међународне комисије за разграничење Црне Горе и Турске посебно је погодила осјећања доњовасојевићког народа и тиме још више разгарала његов слободарски дух, чинећи га непомирљивим према локалним агама и беговима; он наставља да игнорише турску власт, а слуша и признаје само своје старјешине изабране на принципу црногорске организације војске и власти. Племенски капетани из турске границе

³ Г. Вуковић, н. д., стр. 22.

⁴ Р. Вешовић, *Из доба четиновања око Колашина*, Записи, књ. VI, св. 2 - фебруар 1930, 105; М. Цемовић, н. д., стр. 341.

⁵ Г. Вуковић, Исто, 26-27; др Р. Вешовић, *Племя Васојевићи*, 306; др Миомир Дашић, *Васојевићи од њомена до 1860. године*, Београд 1986, 535-536 и 559; М. Цемовић, н. д., стр. 345.

⁶ М. Дашић, Исто, 563.

поп Јосиф Поповић и Радуле Јоксимовић не скидају са црногорских капа "књажеве грбове". "Опасују сабље" и даље обављају јавне послове исто као и остали црногорски капетани и "уредно шаљу књазу дацију".⁷

Када је атентаторска рука у Котору (12. августа 1860) лишила живота првог свјетовног владара Црне Горе књаза Данила, на црногорски престо дошао је млади кнез Никола I Петровић Његош, који ће Црном Гором управљати пуних педесет шест година.

Тек што је он ступио на престо, избио је крвави црногорско-турски рат 1862. године. У њему је народна војска Васојевића извојевала велику побједу на Полимљу и Рудешу, гдје је и сам Селим-паша погинуо. Послије краћег ратног затишја, на Спасовдан 1862. Васојевиће је напао Хусеин-паша са десет табора низама и око 2000 башибозука. Најжешће борбе вођене су код манастира Ђурђеви Ступови, гдје су се међусобно војске помијешале сијекући се сабљама и мачевима. Ту је, у манастирској порти и око манастира, погинуло око 300 Турака али је пало и доста Васојевића, међу њима и "један од најбољих племенских капетана из доба књаза Данила - капетан Радуле Јоксимовић".⁸ Његово јунаштво опјевао је у пјесми "Хајдана" књаз Никола I Петровић Његош.⁹

Са истом жестином је народна војска Васојевића наставила борбе против Турака у васојевићком устанку 1875. и Вељем рату 1876-1878. Њене побједи на Бучу, Шекулару, Превији, Буковој Пољани, Јеловици и Морачи спадају у ред најзначајнијих побједа црногорске војске уопште.

По свом значају се нарочито истиче битка на Морачи 1877, гдје је ова војска 24. јуна катастрофално потукла корпус Мехмед Али-паше. О томе свједочи добро обавијештени Спиридон Гопчевић. Он вели да је резултат те битке био "сјајан", нарочито ако се има у виду огромна турска надмоћност у живој сили и наоружању. Ту је погинуло 2070, а рањено 2000 турских војника, док су "Црногорци изгубили само 222 човјека (60 мртвих и 162 рањених)".¹⁰

⁷ Миомир Дашић, *Васојевићи од имена до 1860. године*, Београд 1986.

⁸ Милош Велимировић, *Васојевићи, Полимље и Мејохија*, Годишњица НЧ, књ. 18, Београд 1898, 123; Никола I Петровић Његош, *Сијерови*, књ. II, Цетиње 1969, 10-11 и 192-193; др Р. Вешовић, н. д., 231-232, 297, 305 и 323; Г. Вуковић, н. д., 15-17, 37-38 и 40; Драгиша Боричић, *Исиод Комова*, Скопље 1929, 29; М. Цемовић, н. д., 337 и 363-365; Вуле Томовић, *Рајтоване Селим-паше и Хусеин-паше на источној граници Црне Горе и погубица Селим-паше на Рудешу код Берана 1862*, Ратник, св. I, 1937, 56-58 и 60; Максими Шобајић, *Мемоари*, У моје доба, Београд 1933, 14; Ристо Ј. Драгићевић, *Васојевићи и Цетиње 1863. године*, Цетиње 1939, 5; Милан Вуковић, *Васојева крила*, Беране 1929, 68-69; Батрић Марјановић, *Васојевићки главари*, Подгорица 1929, 61; др Миомир Дашић, *Васојевићи у устаницима 1860-1878. године*, Подгорица 1992, 122-129; М. Јоксимовић, н. д., 53-55, 58, 61-62, 72, 75, 80-82 и 85-87; Исти, *Војна организација на ишеријорији Васојевића (1850-1918)*, Војноисторијски гласник, број 3, 1986, 213; Исти, *Племенски капетан Радуле Јоксимовић*, Слобода (Иванград) 26/1988, 609 (19. фебруар), 8, 610 (4. март), 8 и 611 (18. март); др Слободан Томовић, *Војвода Миљан Вуков и његово доба*, Токови, број 14/1977, 57, 78, 101 и 109; Исти, *Црногорске војводе Марко Миљанов и Миљан Вуков*, Цетиње 1979, 89, 121, 155 и 163.

⁹ Никола I Петровић Његош, *Сијерови*, стр. 178-180 и 191-192.

¹⁰ Спиридон Гопчевић, *Црногорско-турски рај 1876-1878*, Београд 1963, 232 и 282; др М. Дашић, *Васојевићи у устаницима*, стр. 586.

Резултати и посљедице битке на Морачи пресудно су утицали на даљи ток рата на црногорском ратишту. Јер, корпуси Сулејман-паше, Али Саиб-паше и Мехмед Али-паше, који су са сјевера, југа и истока затворили офанзивни лук око Црне Горе, и поред велике надмоћности у људству, наоружању и опреми, нијесу успјели да изврше постављени задатак и сатру Црну Гору, како је то било предвиђено у директиви царске команде. Слом Мехмед Али-пашиних трупа на источној граници Црне Горе учинио је крај њиховој даљој офанзиви на Црну Гору. Мехмед Али-пашин корпус је преко Санџака упућен у Бугарску на руско-турски фронт, а корпуси Сулејман-паше и Али Саиб-паше одступили су 26. јуна 1877. из Спужа и Подгорице ка Скадру. Из Скадра су дијелови ових корпуса одмаршовали преко Призрена за Бугарску, а други дио се укрцао на лађе у Бару и морем отпловио за Тракију.

Након битке на Морачи васојевићки батаљони су се вратили у Лимску долину да чувају границу своје области од евентуалног напада нових турских снага. Загранични Полички батаљон Мира Дедовића упућен је у састав трупа књаза Николе да са осталим црногорским батаљонима учествује "у војну" на Бар, добивши задатак да "стоји у Загарач - према Спужу" и чува леђа црногорској војсци. Послије двомјесечне опсаде, Бар је ослобођен 27. децембра 1877. године.

Слање овог батаљона у помоћ црногорској војсци није био усамљен случај. У одбрану Цетиња 1862, упућен је један одред из љеворечког краја (око 1.500 ратника), који је стигао на положаје изнад Ријеке Црнојевића.¹¹ Затим су се Васојевићи пребацили у Добрску жупу и тамо појачали црногорску одбрану. Исто тако је 1876. послат у помоћ црногорској војсци на херцеговачком фронту Љеворечко-коњушки батаљон, који се истакао у борбама код Невесињске касаве и у бици на Вучјем долу 28. јула 1876. За заслуге у тим борбама књаз Никола је батаљон одликовао "Златном Обилића медаљом и Грегоријанским крстом".¹²

Након свих тих догађања на црногорском ратишту (1875-1878) и другим фронтovima, руске побједи су принудиле Порту да прихвати мир, који је потписан 3. марта 1878. у Сан-Стефану.¹³ Иако је питање источне кризе и даље остало актуелно, овим миром изнуђено је од Турске да прихвати значајно проширење Црне Горе према Албанији, Метохији и Новопазарском санџаку.

Међутим, под притиском европске дипломатије, у чему су предњачиле аустроугарска, њемачка и енглеска дипломатија, анулиране су одлуке Санстефанског мира, а судбина балканских земаља у Отоманском царству остављена је да се рјешава на Берлинском конгресу. Представници великих сила - Енглеске, Француске, Њемачке, Италије, Аустро-

¹¹ М. Цемовић, н. д., 366; Г. Вуковић, *Војвода Миљан Вуков и Васојевићи*, стр. 39; др Миомир Дашић, *Ослободилачки покрет у Доњим Васојевићима 1861. и 1862. године и његов одјек у Санџаку*, Врање 1982, 98-99.

¹² Г. Вуковић, Исто, 44; др С. Томовић, *Црногорске војводе Марко Миљанов и Миљан Вуков*, стр. 139; др М. Дашић, *Васојевићи у усјаницима*, стр. 513.

¹³ Г. Вуковић, Исто, 52-53; М. Дашић, Исто, 613 и 619.

Угарске и Русије, уз присуство представника Турске, састали су се у Берлину 13. јуна да би послје мјесец дана, 13. јула 1878, закључили протокол и потписали мир.

На Берлинском конгресу рјешавању црногорског питања приступило се 1. јула 1878, иза затворених врата, без присуства њене делегације. Црна Гора је међународно призната, а њена територија знатно проширена. Од вароши из Санстефанског уговора добила је Бар, Улцињ, Подгорицу, Жабљак, Спуж, Никшић, Колашин, Плав и Гусиње и нека мања мјеста, која су јој припадала са измјештањем нове граничне линије, а што је регулисано одредбама Берлинског конгреса.¹⁴

Источна граница Црне Горе - области Васојевића, обухваћена чланом 28. уговора, била је нешто размакнута, то јест сва насеља с десне стране Лима од Марсенића ријеке преко Шекулара закључно са Великом била су обухваћена новом граничном линијом и ушла су у са-став Црне Горе.

Међутим, том одлуком конгреса није обухваћен најважнији и најбогатији предео Васојевића - Доњи Васојевићи са преко 15.000 становника који су се, како наводи Спиридон Гопчевић, "три године борили уз Црну Гору, дали војсци два батаљона и који су од увијек књаза Николу признавали за господара". Тако су неправедном одлуком великих сила биле поништене све велике жртве овога краја дате у току трогодишњег рата (1875-1878).

Народ Доњих Васојевића наставио је са бунама и пружањем отпора Турцима све до избијања Балканског рата 1912, када је на овим просторима и на читавом Балкану коначно срушено Турско Царство.

У томе рату народна војска Васојевића учествовала је у формацијском саставу Горњовасојевићке и Доњовасојевићке бригаде, које су са друге двије, Колашинском и Дурмиторском, чиниле тзв. Источни одред. Тај одред је на источном фронту Црне Горе, од 9. до 20. октобра 1912, успио да ослободи од Турака мојковачки, бјелополски, пљеваљски, берански и плавско-гусињски округ.

Ослобођењем ових области, цио Источни одред је успио да се прикупи у долину Лима, на линији од Берана до Гусиња, и са ове оперативне основице је 20. октобра кренуо у ослобађање Метохије. Главнина одреда (Колашинска, Дурмиторска и Доњовасојевићка бригада) је 30. октобра ушла у Пећ, а Горњовасојевићка бригада 2. новембра у Дечане. Послије освајања Дечана, бригадир Радомир Вешовић је наставио са бригадом да се креће у правцу Ђаковице у коју је, заједно са србијанским трупима, ушао 4. новембра око 17 часова.¹⁵ Након два дана, 6. новембра, у ослобођену Ђаковицу су стигле и остале јединице одреда.

¹⁴ С. Гопчевић, н. д., стр. 357-361.

¹⁵ Архив Војноисторијског института у Београду, Пописник 16, кутија 44, фасцикла 2, број регистра 9, лист 36 и 37, Ратни дневник команданта Трепачко-шекуларског батаљона капетана Мила Кењића о борбама батаљона прије објаве рата Турској 1912, у Првом и Другом балканском рату 1912-1913, и у Првом свјетском рату 1914-1916; АВИИ, к. 163, бр. рег. 10, ф. 14, л. 3-4, Дипломатски извјештај послат из Котора Бечу од 10. XI 1912; Митар Ђуришић, *Први балкански рат 1912-1913*, Београд 1960, 220-222; Павле Милошевић, *Ојерације Источног одреда црногорске војске у Санџаку, Горњем Полимљу и Метохији 1912. године*, ИЗ, књ. XXX, св. 3-4/1972, 373.

Сусретом црногорске и србијанске војске у Ђаковици било је заокружено ослобођење Метохије. Уласком Горњовасојевићке бригаде 4. новембра 1912. у Ђаковицу достигнута је најистуренија источна тачка до које је допрла црногорска војска у рату са Турцима 1912. Тиме је постигнут војни и политички циљ Црне Горе планиран у њеном наступању кроз Стару Србију. Од тада је највећи дио Метохије остао у саставу Црне Горе све до краја њене независности (1918).

На крају овог кратког излагања да се закључити да је народна војска Васојевића одиграла значајну улогу на источној страни Црне Горе. Жртвујући се у борби за слободу свога народа, она је у исто вријеме била снажна брана продору ислама са истока - у дубину своје и црногорске територије. Њен допринос није ништа мањи ни у ширењу своје и источне границе Црне Горе. У том ширењу, гранични барјак Црне Горе досегао је чак на исток до Ђаковице - у Метохији.

Ако је вјеровати историји као учитељици живота, Васојевићи ни данас не би требало за Црну Гору да имају ништа мању важност него што су је имали у прошлости.

Miodrag S. JOKSIMOVIĆ

APPORT DE L'ARMÉE POPULAIRE DE VASOJEVIĆI A L'ELARGIS-
SEMENT DE LA FRONTIERE DE L'EST DE MONTENEGRO
Résumé

La région de Vasojevići occupe la côté de l'Est de Monténégro. Dans le passé elle faisait un lien très important de deux états serbes - Raška et Zeta, plus tard de la Serbie et du Monténégro. Cette localité - ci de Vasojevići définissait son importance géopolitique et stratégique.

A cause de son importance politique et militaire cette région était le but d'attaques turcs sans cesse, surtout à partir de la deuxième moitié du 10 siècle. Et refusant des attaque turcs l'Armée populaire de Vasojevići jouait un rôle important à l'Est de Monténégro. Elle était un grand barrage au islam qui venait de l'Est avec la tendance de se répandre.

En même temps l'Armée du Vasojevići faisait un grand apport sur l'élargissement de se frontière de l'Est. Sa frontière venait jusqu'à la ville de Đakovica en 1912.

Aujourd'hui même les Vasojevići doivent avoir une grande importance pour le Monténégro comme autrefois et non plus la plus moins.